

РОЛЬ ЕМОЦІЙНОГО І СОЦІАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В ГЕНЕЗІ СОЦІАЛЬНОЇ ДЕЗАДАПТАЦІЇ У МОЛОДІ

Вінницький національний медичний університет імені М. І. Пирогова

На основі психодіагностичного обстеження 120 студентів, серед яких у 67 респондентів діагностовано соціальну дезадаптацію, підтверджено гіпотезу про патогенетичну роль емоційного та соціального інтелекту як складових в її генезі. Отримані результати покладено в основу розробки комплексної програми психокорекції і психопрофілактики соціальної дезадаптації у студентської молоді.

Ключові слова: соціальна дезадаптація, студентська молодь, емоційний інтелект, соціальний інтелект.

Поняття немаячних форм соціальних фобій (СФ), яке було введено I. Marks [1] і знайшло відображення в сучасних класифікаціях психічних розладів (МКХ-10, DSM-IV), на своєму початковому етапі розглядалось із мінімальним урахуванням преморбідного складу особистості (обговорювалось питання лише про конституційну predisпозицію). Тільки 20 років потому виникла необхідність звернути увагу на цей фактор та детально розглянути зв'язок між особистісними особливостями та соціофобічною симптоматикою. Так, у своїх працях S. Turner, J Reich [2] указують на наявність взаємозв'язку між СФ і особистісними особливостями тривожного кластеру.

Однак ще I. Marks [3] у своїй типології тривожно-фобічних розладів у групі «фобії зовнішнього імпульсу» (поряд з агорафобією та простими фобіями) виділяє СФ — страх негативної оцінки з боку оточуючих. Той факт, що СФ починаються в досить ранньому віці, на думку автора, підкреслює наявність зв'язку між СФ та конституційною особистісною патологією.

T. Nichols [4], розвиваючи визначення I. Marks з точки зору конституційної обумовленості СФ, припускає, що соціофобічний симптомокомплекс є клінічним проявом патологічного розвитку «схильної особистості» з початком у юнацькому віці. Провідними рисами в преморбіді автор визначає гіперчутливість до критики, стійко занижену самооцінку, ригідність, надмірність реакції на соматичні прояви тривоги. На тлі таких особливостей особистості, за T. Nichols, виникає соціальна тривога — основа розвитку СФ.

Поняття *shyness* (сором'язливість) та *timidity* (боязкість), які використовуються сучасними психологами, визначають особистісні особливості, що характерні для станів із явищами СФ, які призводять до соціальної дезадаптації (СД). Висувається припущення, що подібні особистісні характеристики можуть реєструватись як при різноманітних розладах особистості, так і у людей, у яких немає

патології особистості. Існують дослідження, що порівнюють хворих на СФ зі здоровими людьми, у яких наявні ознаки СД [5–7]. Підкреслюється, що різниця, яка була знайдена, має більше кількісний, аніж якісний характер.

Ф. Зімбардо, який займався вивченням сором'язливості і є визнаним експертом у цій галузі, зауважує, що «бути сором'язливим — це боятись людей, особливо тих, від кого виходить емоційна загроза: незнайомих через їх невідомість та невизначеність; керівництва, яке наділене владою; представників протилежної статі через потенційну можливість інтимного контакту» [8]. Він також звертає увагу на те, що причиною сором'язливості може бути сильний страх, який людина відчула в дитячому віці; страх, який змушує її надалі уникати ініціативи в контактах з іншими людьми.

На нашу думку, феномен сором'язливості як патологічне преморбідне тло СФ та підгрунтя СД можливо розглядати як брак емоційного та соціального видів інтелекту.

Мета нашого дослідження — підтвердити гіпотезу про наявність емоційної та соціальної складових як патогенетичних ланок у генезі СД в осіб молодого віку.

Протягом 2011–2014 рр. нами було обстежено 120 студентів I–II курсів Вінницького національного медичного університету. Прояви СФ як маркера СД діагностувалися за шкалою соціальної тривоги Лібовіца (LSAS), за допомогою якої визначали ставлення юнаків до вказаних 24 соціально зумовлених ситуацій. За 4-бальною системою респондентом проводилась оцінка за графами: страх та тривога при зіткненні з певною ситуацією і уникання її.

Респонденти, у яких за результатами анкетування були субклінічні прояви СФ, становили основну групу А (63 особи). Респонденти, які за результатами анкетування виявилися стійкими до СФ, сформували групу порівняння Б (57 осіб). За шкалою LSAS у молоді із субклінічними

проявами СФ середній сумарний бал вираженості страху був $54,4 \pm 0,6$, а середній сумарний бал уникнення фобічної ситуації — $56,3 \pm 0,6$, що достовірно перевищує аналогічні показники, отримані у здорової молоді ($38,1 \pm 0,5$ та $40,8 \pm 0,7$ бала відповідно, $p < 0,001$).

Рівень емоційного інтелекту визначали за однопунктовою методикою Н. Холла [9], соціального інтелекту — Д. Гілфорда [10].

Поняття емоційного інтелекту нами розглядалося як сукупність показників розвитку таких людських якостей, як самосвідомість, самоконтроль, мотивація, вміння ставити себе на місце інших людей, навички роботи з людьми, вміння налагоджувати взаєморозуміння з іншими.

У дослідженні емоційного інтелекту ми спиралися на думку американського доктора психології Д. Големана, якій у книзі «Emotional Intelligence» ґрунтовно довів, що успіх у житті залежить не стільки від логічного інтелекту — IQ, скільки від здібностей управляти своїми емоціями — EQ. Так, емоційний інтелект включає в себе вміння контролювати власні емоції, використовувати інтуїцію, комунікабельність, стійкість та спокій у стресових ситуаціях [цит. за 11]. Ми поділяємо погляди Дж. Маєра щодо того, що емоційний інтелект визначається основними чотирма складовими, а саме: здатністю сприймати та відчувати емоції; направляти свої емоції на допомогу розуму; розуміти, як виражається та чи інша емоція; вміння передавати емоції [цит. за 11]. Таким чином, емоційний інтелект — це здатність людини розпізнавати та розуміти свої й чужі емоції і почуття, використовувати і контролювати їх у своїх судженнях та діях.

Відомо, що емоційний інтелект створює три сфери: максимально точно розпізнавання своїх та чужих емоцій, керування своїми емоціями, стратегічне використання емоцій у формуванні мотивації й вирішенні завдань. Таким чином, емоційний інтелект — здібність розуміти — можна трактувати як відносини особистості, що репрезентовані в емоціях, і керувати емоційною сферою на базі прийняття рішень. Емоційний інтелект має таку структуру: а) емоційна обізнаність; б) управління своїми емоціями (скоріше емоційна неригідність); в) самомотивація (скоріше мимовільне управління своїми емоціями); г) емпатія; д) розпізнавання емоцій інших людей — вміння впливати на емоційний стан інших людей.

Методика оцінки емоційного інтелекту (опитувальник EQ) Н. Холла виявляє рівень емоційного інтелекту як здатність людини розуміти власну особистість, що репрезентована в емоціях, та керувати її проявами. Відповіді оцінюються за двополярною 6-бальною шкалою без нейтральної нульової

позначки: від «цілком не згоден» (–3 бали) до «цілком згоден» (3 бали).

Опитувальник містить п'ять шкал, діапазон зміни показників (–18 ÷ 18), який розподіляє прояви емоційної компетентності на три субдіапазони: низький рівень (–18 ÷ –6), середній рівень (–6 ÷ 6) та високий рівень (6 ÷ 18). Компоненти емоційної компетентності: емоційна обізнаність (E1) — ідентифікація власних емоційних станів, розуміння взаємозв'язків між емоціями, мисленням та дією; керування своїми емоціями (E2) — емоційна відхідливість, емоційна лабільність; самомотивація (E3) — довільне управління своїми емоціями; емпатія (E4); розпізнавання емоцій інших людей та вміння впливати на емоційний стан інших людей (E5). Рівень інтегрального показника емоційної компетентності (E6) має такий діапазон змін: низький рівень (–90 ÷ –30 балів), середній рівень (–30 ÷ 30 балів) та високий рівень (30 ÷ 90 балів).

Отримані результати свідчать про таке. Методика діагностики емоційного інтелекту Н. Холла дала змогу дослідити емоційну компетентність респондентів із СД, їх вміння управляти своїми емоціями, а також самомотивацію та рівень емпатії (табл. 1, 2).

У цілому в групі А за шкалою «Емоційна обізнаність» 14,3% респондентів мали високий рівень; 44,4% — середній; 41,3% — низький ($p < 0,05$). За шкалою «Управління емоціями» тільки 7,9% студентів добре керували власними емоціями, 41,3% — уміло, 50,8% — мали труднощі ($p < 0,05$). За шкалою «Самомотивація» високий показник був у 6,3% респондентів, 52,4% опитуваних мали середній рівень, 41,3% — низький ($p < 0,05$). За шкалою «Емпатія» найвищий рівень показали тільки 12,7% студентів; 44,4% респондентів мали середній, 42,9% — низький ($p < 0,05$). За шкалою «Розпізнавання емоцій інших» таке вміння мали лише 4,8% опитуваних; середній рівень показали 46,0%, а 49,2% мали труднощі в розпізнаванні емоцій інших людей, а звідси — й важко взаємодіяли ($p < 0,05$).

У групі Б за шкалою «Емоційна обізнаність» 70,2% студентів мали високий рівень, 29,8% — середній ($p < 0,05$). За шкалою «Управління емоціями» 73,7% респондентів добре керували власними емоціями, 26,3% — уміло, а таких, що мали труднощі в керуванні емоціями, не виявлено ($p < 0,05$). За шкалою «Самомотивація» високий показник був у 71,9% студентів, 28,1% — мали середній рівень ($p < 0,05$). За шкалою «Емпатія» найвищий рівень показали 75,4% опитуваних; середній — 24,6% ($p < 0,05$). За шкалою «Розпізнавання емоцій інших» таким умінням володіли 77,2% студентів; середній рівень показали — 22,8% ($p < 0,05$). Респондентів із низьким рівнем емоційного інтелекту

Таблиця 1

Розподіл показників шкал емоційного інтелекту у респондентів основної групи А (n = 63) за рівнем розвитку (методика Н. Холл)

Шкали	Рівень розвитку					
	високий		середній		низький	
	абс. ч.	%	абс. ч.	%	абс. ч.	%
Емоційна обізнаність	9	14,3	28	44,4	26	41,3
Управління емоціями	5	7,9	26	41,3	32	50,8
Самомотивація	4	6,3	33	52,4	26	41,3
Емпатія	8	12,7	28	44,4	27	42,9
Розпізнавання емоцій інших	3	4,8	29	46,0	31	49,2

Таблиця 2

Розподіл показників шкал емоційного інтелекту у респондентів групи порівняння Б (n = 57) за рівнем розвитку (методика Н. Холл)

Шкали	Рівень розвитку					
	високий		середній		низький	
	абс. ч.	%	абс. ч.	%	абс. ч.	%
Емоційна обізнаність	40	70,2	17	29,8	—	—
Управління емоціями	42	73,7	15	26,3	—	—
Самомотивація	41	71,9	16	28,1	—	—
Емпатія	43	75,4	14	24,6	—	—
Розпізнавання емоцій інших	44	77,2	13	22,8	—	—

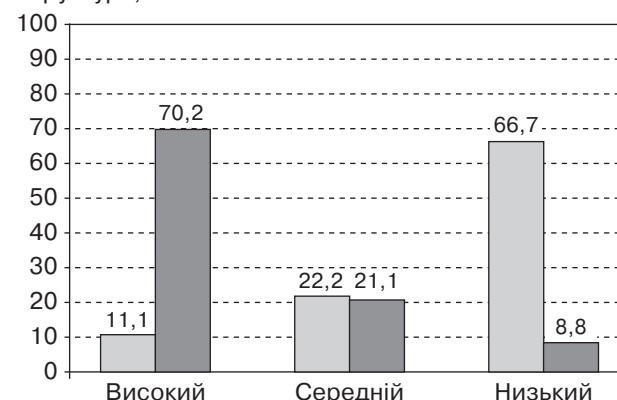
у групі Б не виявлено ($p < 0,05$). Розподіл студентів за інтегральним показником емоційного інтелекту (методика Н. Холл) подано на рисунку.

У групі А високий інтегративний показник EQ визначено у 11,1% студентів, що свідчить про достатні вміння усвідомлювати свої емоції та почуття, відчувати відповідальність за власний емоційний стан; їх характеризував високий ступінь задоволеності життям, що виражалося у дружелюбності. Середній показник був у 22,2% респондентів, що вказує на можливість його розвитку та потенціалу зростання. Низький рівень спостерігався у 66,7% опитуваних, яким ще потрібно розвивати емоційний інтелект, посилено працювати над удосконаленням власних можливостей ($p < 0,05$). У групі Б високий інтегративний показник EQ визначено у 70,2% респондентів; середній — у 21,1%, низький — у 8,8%. Останнім потрібно розвивати власний емоційний інтелект, посилено працювати над удосконаленням своїх можливостей.

Узагальнюючи отримані дані, можна зазначити, що емоційний інтелект — головна складова частина в досягненні максимального відчуття щастя й успішної самореалізації. Емоційний інтелект є чинником, який активізує і підвищує розумову компетентність та рефлексивність особи. Результати дослідження осіб групи Б підтвердили, що,

коли людина усвідомлює свої емоції і керується ними конструктивним способом, це сприяє налагодженню продуктивної взаємодії та розвитку особистості. Визначено, що значущий кореляційний взаємозв'язок між показниками емоційного інтелекту в респондентів групи А був між шкалами «Емоційна обізнаність» і «Розпізнавання емоцій інших людей». Це означає, що від рівня емоційної обізнаності у студентів залежать якість і точність

Структура, %

Розподіл респондентів за інтегральним показником емоційного інтелекту (методика Н. Холла):

□ — група А; ■ — група Б

Таблиця 3

**Розподіл показників здатності до пізнання поведінки
у респондентів обох груп (методика Д. Гілфорда)**

Рівень здатності до пізнання поведінки	Група А, n = 63			Група Б, n = 57		
	абс. ч.	%	±m	абс. ч.	%	±m
Низький	19	30,2	4,6	—	—	—
Нижче середнього	30	47,6	5,0	—	—	—
Середній	7	11,1	3,1	16	28,1	4,5
Вище середнього	6	9,5	2,9	18	31,6	4,6
Вищий	1	1,6	1,2	23	40,4	4,9

Таблиця 4

**Розподіл показників здатності до пізнання невербальної поведінки
у респондентів обох груп (методика Д. Гілфорда)**

Рівень здатності до пізнання невербальної поведінки	Група А, n = 63			Група Б, n = 57		
	абс. ч.	%	±m	абс. ч.	%	±m
Низький	18	28,6	4,5	—	—	—
Нижче середнього	28	44,4	5,0	—	—	—
Середній	10	15,9	3,7	17	29,8	4,6
Вище середнього	7	11,1	3,1	19	33,3	4,7
Вищий	0	0,0	0,0	21	36,8	4,8

розпізнавання емоцій інших людей ($p < 0,05$). Значущий кореляційний взаємозв'язок мали також шкали «Управління власними емоціями» та «Самотивація», що вказує на нездатність опитуваних управляти власними емоціями, вони мали низький рівень й за шкалою «Самотивація» ($p < 0,05$).

Для виявлення причинно-наслідкових зв'язків був проведений кластерний аналіз отриманих даних. Виявлено взаємозв'язок шкал «Емоційна обізнаність» і «Розпізнавання емоцій інших людей», який свідчить про те, що «емоційно не обізнані» респонденти не здатні розпізнавати емоції інших людей ($p < 0,05$). Так само встановлено взаємозв'язок шкал «Емоційна обізнаність» і «Емпатія», що означає: «емоційно не обізнані» респонденти не здатні до емпатії і високої самотивації ($p < 0,05$). Відзначено, що опитувані групи А мали високий рівень стриманості у прояві власних емоцій, проте студенти групи Б були здатні набагато краще визначати емоції оточуючих, розпізнавати і підтримувати емоційний стан, виявляти і демонструвати власні почуття ($p < 0,05$).

Наступним етапом у дослідженні стало вивчення соціального інтелекту за допомогою методики дослідження соціального інтелекту Д. Гілфорда, яка включає чотири субтести: «Історії із завершенням», «Групи експресії», «Вербальна експресія», «Історія з доповненням». Три субтести складені на вербальному стимульному матеріалі, один — вербальний. Розподіл здатності до пізнання поведінки

у респондентів подано у табл. 3, із даних якої видно, що в цілому у студентів групи А порівняно із групою Б більш низький рівень такої здатності. Так, її низький рівень у групі А мали 30,2% опитуваних, у групі Б — таких не виявлено. На рівні нижче середнього у групі А опинилися 47,6% студентів, у групі Б — ніхто. На середньому рівні у групі А перебували 11,1% респондентів, у групі Б — 29,1%. Рівень вище середнього у групі А показали 9,5% опитуваних, у групі Б — 31,6%. На вищому рівні у групі А — 1,6% студентів, у групі Б — 40,4% ($p < 0,05$). Опитувані групи А зазнавали труднощів у розумінні та прогнозуванні поведінки людей, що ускладнювало їхні взаємини і знижувало можливості соціальної адаптації.

Розподіл показників здатності до пізнання невербальної поведінки в опитуваних за методикою Д. Гілфорда подано у табл. 4.

Визначено, що у цілому в респондентів групи А порівняно із групою Б більш низький рівень здатності до пізнання невербальної поведінки. Так, на низькому рівні у групі А — 28,6% респондентів, у групі Б — таких не виявлено. На рівні — нижче середнього у групі А опинилися 44,4% студентів, у групі Б — таких не виявлено. Середній рівень у групі А зафіксовано у 15,9% опитуваних, у групі Б — 29,8%. Рівень вище середнього у групі А в респондентів 11,1%, у групі Б — в 33,3%. Вищого рівня у групі А не виявлено, у групі Б — визначено у 36,8% студентів ($p < 0,05$).

Розподіл показників здатності до пізнання вербальної поведінки у респондентів обох груп (методика Д. Гілфорда)

Рівень здатності до пізнання вербальної поведінки	Група А, n = 63			Група Б, n = 57		
	абс. ч.	%	±m	абс. ч.	%	±m
Низький	20	31,7	4,7	—	—	—
Нижче середнього	21	33,3	4,7	—	—	—
Середній	11	17,5	3,8	—	—	—
Вище середнього	9	14,3	3,5	32	56,1	5,0
Вищий	2	3,2	1,8	25	43,9	5,0

Таблиця 6

Розподіл показників здатності до аналізу поведінки у респондентів обох груп (методика Д. Гілфорда)

Рівень здатності до аналізу поведінки	Група А, n = 63			Група Б, n = 57		
	абс. ч.	%	±m	абс. ч.	%	±m
Низький	18	28,6	4,5	—	—	—
Нижче середнього	22	34,9	4,8	—	—	—
Середній	15	23,8	4,3	12	21,1	4,1
Вище середнього	8	12,7	3,3	21	36,8	4,8
Вищий	0	0,0	0,0	24	42,1	4,9

Здатність студентів до пізнання вербальної поведінки за методикою Д. Гілфорда представлено у табл. 5.

Загалом у студентів групи А порівняно із опитуваними групи Б виявлено більш низький рівень здатності до пізнання вербальної поведінки. Так, на низькому рівні у групі А опинилися 31,7% респондентів, на рівні нижче середнього — 33,3%, на середньому рівні — 17,5%. Серед опитуваних групи Б таких рівнів не зафіксовано. На рівні вище середнього у групі А перебували 14,3% респондентів, у групі Б — 56,1%; на вищому рівні у групі А — 3,2%, у групі Б — 43,9% ($p < 0,05$).

Вивчено здатність студентів до аналізу поведінки за методикою Д. Гілфорда (табл. 6).

У студентів групи А порівняно з групою Б виявлено більш низький рівень здатності до аналізу поведінки. Так, низький рівень визначено у 28,6% респондентів групи А, рівень нижче середнього — у 34,9%. Серед опитуваних групи Б таких рівнів не зафіксовано. Середній рівень у групі А спостерігався у 23,8% студентів, у групі Б — у 21,1%. На рівні вище середнього у групі А перебували 12,7% респондентів, у групі Б — 36,8%. Вищого рівня у групі А не виявлено, у групі Б — зафіксовано у 42,1% респондентів ($p < 0,05$).

Загальні особливості соціального інтелекту респондентів досліджено за методикою Д. Гілфорда (табл. 7).

В цілому у респондентів групи А порівняно з групою Б виявлено більш низький рівень загаль-

них особливостей соціального інтелекту. Так, на низькому рівні у групі А опинилися 33,3% студентів, на рівні нижче середнього — 31,7%. У групі Б таких рівнів не виявлено. Середній рівень у групі А показали 15,9% респондентів, у групі Б — 24,6%. Рівень вище середнього зафіксовано у групі А — у 19,0% студентів, у групі Б — у 36,8%. Вищого рівня у групі А не встановлено, у групі Б — зафіксовано у 38,6% опитуваних ($p < 0,05$).

Узагальнюючи результати дослідження соціального інтелекту, можна зазначити таке. За субтестом «Історії із завершенням» опитувані обох груп із високими оцінками могли передбачати наслідки поведінки. Вони були здатні передбачати подальші вчинки людей на основі аналізу реальних ситуацій спілкування (сімейного, ділового, дружнього), а також події, ґрунтуючись на розумінні почуттів, думок, намірів учасників комунікації. Студенти групи А з низькими оцінками погано розуміли зв'язок між поведінкою та її наслідками. Такі люди часто робили помилки, потрапляли в конфліктні ситуації, тому що неправильно уявляють результати власних дій чи вчинків інших. Вони погано орієнтуються в загальноприйнятих нормах і правилах поведінки. У цілому студенти групи А не мали здатності повно і точно описувати особистість незнайомої людини за фотографією, розшифровкою невербальних повідомлень, особливостями її духовної організації.

За субтестом «Групи експресії» респонденти обох груп із високими оцінками були у змозі

Розподіл показників загальних особливостей соціального інтелекту у респондентів обох груп (методика Д. Гілфорда)

Рівень загальних особливостей соціального інтелекту	Група А, n = 63			Група Б, n = 57		
	абс. ч.	%	±m	абс. ч.	%	±m
Низький	21	33,3	4,7	—	—	—
Нижче середнього	20	31,7	4,7	—	—	—
Середній	10	15,9	3,7	14	24,6	4,3
Вище середнього	12	19,0	3,9	21	36,8	4,8
Вищий	0	0,0	0,0	22	38,6	4,9

правильно оцінювати стан, почуття, наміри людей за їх невербальними проявами, мімікою, позами, жестами. Такі люди, швидше за все, надають великого значення невербальному спілкуванню, звертають багато уваги на невербальні реакції учасників комунікації. Чутливість до невербальної експресії істотно підсилює здатність розуміти інших. Опитувані групи А у більшості випадків погано володіли мовою рухів тіла, поглядів і жестів, яка раніше освоюється в онтогенезі і викликає більше довіри, ніж вербальна (мовлення). У спілкуванні вони здебільшого орієнтувалися на вербальний зміст повідомлень, часто помилялися в розумінні сенсу слів співрозмовника, оскільки не враховували (або неправильно враховували) супроводжуючі їх невербальні реакції. Студенти групи А не були здатні з точністю, повнотою, нестереотипно описати незнайомих людей за фотографією. Вони були чутливі до емоційних станів інших у ситуаціях ділового спілкування.

За субтестом «Вербальна експресія» обстежені обох груп із високими оцінками мали високу чутливість до характеру і відтінків людських взаємин, що допомагало їм швидко і правильно розуміти те, що люди говорять одне одному (мовну експресію) у контексті певної ситуації, конкретних взаємин. Такі особи були здатні знаходити відповідний тон спілкування з різними співрозмовниками в різних ситуаціях і мають великий репертуар ролівої поведінки (тобто вони виявляють роліову пластичність). Студенти групи А з низькими оцінками погано розпізнавали різні смисли, яких можуть набувати ті самі вербальні повідомлення залежно від характеру взаємовідносин людей і контексту ситуації спілкування, вони часто «говорять невлад» і помиляються в інтерпретації слів співрозмовника.

За субтестом «Історії з доповненням» опитувані обох груп із високими оцінками здатні розпізнавати структуру міжособистісних ситуацій в динаміці. Вони вміли аналізувати складні ситуації взаємодії людей, розуміли логіку їх розвитку, відчували зміну сенсу ситуації при включенні в комунікацію різних учасників. Шляхом логічних умовиводів

вони могли добудовувати невідомі, відсутні ланки в ланцюзі цих взаємодій, передбачати, як людина поведеться надалі, відшукувати причини певної поведінки. Респонденти групи А з низькими оцінками за субтестом відчували труднощі в аналізі ситуацій міжособистісної взаємодії і, як наслідок, погано адаптувалися до різного роду взаємин між людьми (сімейних, ділових, дружніх тощо).

Отже, аналіз рівня емоційного і соціального інтелекту в осіб молодого віку з СД підтвердив нашу гіпотезу про патогенетичну роль емоційної та соціальної складових в її генезі.

Високий рівень емоційного інтелекту був у 11,1% обстежених групи А і у 70,2% групи Б; середній — у 22,2% групи А і у 21,1% групи Б; низький — у 66,7% групи А і 8,8% групи Б.

В осіб із СД встановлено значущий кореляційний взаємозв'язок між показниками емоційного інтелекту «Емоційна обізнаність» і «Розпізнавання емоцій інших людей», а також між шкалами «Управління власними емоціями» та «Самотивація», що вказувало на нездатність осіб групи А управляти власними емоціями. За кластерним аналізом у групі А виявлено взаємозв'язок шкал «Емоційна обізнаність» і «Розпізнавання емоцій інших людей», який свідчив про те, що «емоційно не обізнані» респонденти не здатні розпізнавати емоції інших людей. Також встановлено взаємозв'язок шкал «Емоційна обізнаність» і «Емпатія», який свідчить про те, що «емоційно не обізнані» респонденти не здатні до емпатії і високої самотивації. Виявлено, що обстежені групи А мали високий рівень стриманості в прояві власних емоцій, а особи групи Б, навпаки, були здатні набагато краще визначати емоції оточуючих, розпізнавати й підтримувати емоційний стан, виявляти відчуття.

У респондентів групи А на відміну від групи Б виявлено більш низький рівень здатності до пізнання невербальної і вербальної поведінки, нижчий рівень здатності до аналізу поведінки. У цілому у студентів групи А порівняно з опитуваними групи Б були значно гірші показники

соціального інтелекту: низький його рівень зафіксовано у 33,3% осіб групи А; середній рівень — у 15,9% опитуваних групи А і 24,6% — групи Б; рівень вище середнього зафіксовано у 19% студентів групи А і 36,8% — групи Б; високий відзначено у 38,6% осіб групи Б.

Отримані дані покладено нами в основу розробки комплексної програми психокорекції і психопрофілактики СД у студентської молоді.

Список літератури

1. *Marks I.* Fears and Phobias / I. Marks.— N. Y.: Academic Press, 1969.— 120 p.
2. Psychopathology of social phobia and comparison to avoidant personality disorder / S. M. Turner [et al.] // *J. of Abnorm. Psychol.*— 1986.— № 95.— P. 389–394.
3. *Marks I.* The classification of Phobic Disorder / I. Marks // *Br. J. of Psychiatry.*— 1970.— № 116.— P. 377–386.
4. *Nichols T.* Severe social anxiety / T. Nichols // *Br. J. Med. Psychol.*— 1974.— № 47.— P. 301–306.
5. *Bruch M. A.* Developmental factors in childhood and adolescent shyness // *Social Phobia: diagnosis, assessment and treatment* / M. A. Bruch, J. M. Cheek.— Guilford, 1995.— P. 163–182.
6. *Cooper P. J.* Childhood shyness and maternal social phobia: a community study / P. J. Cooper, M. Eke // *Br. J. of Psychiatry.*— 1999.— № 174.— P. 439–443.
7. *Den Boer J. A.* Social phobia: epidemiology, recognition, and treatment / J. A. den Boer // *BMJ.*— 1997.— № 315.— P. 796–800.
8. *Зимбардо Ф.* Застенчивость. Что это такое и как с ней справляться; пер. с англ. / Ф. Зимбардо.— СПб.: Питер, 1996.— 251 с.
9. Диагностика «эмоционального интеллекта» / Н. Холл, Н. П. Фетискин, В. В. Козлов, Г. М. Мануйлов // *Социально-психологическая диагностика развития личности и малых групп.*— М.: Изд-во Ин-та психотерапии, 2002.— С. 57–59.
10. *Михайлова Е. С.* Тест Дж. Гилфорда и М. Салливена. Диагностика социального интеллекта. Методическое руководство / Е. С. Михайлова.— СПб.: ИМАТОН, 2006.— 56 с.
11. *Маркова М. В.* Емоційний інтелект та його роль в розвитку професійної дезадаптації медичних працівників / М. В. Маркова, А. Р. Марков, О. В. Піонтковська // *Таврический журн. психиатрии.*— 2014.— Т. 18, № 3 (68).— С. 30–33.

РОЛЬ ЭМОЦИОНАЛЬНОГО И СОЦИАЛЬНОГО ИНТЕЛЛЕКТА В ГЕНЕЗЕ СОЦИАЛЬНОЙ ДЕЗАДАПТАЦИИ У МОЛОДЕЖИ

Д. П. СЛОБОДЯНИУК

На основе психодиагностического обследования 120 студентов, среди которых у 67 респондентов диагностирована социальная дезадаптация, подтверждена гипотеза о патогенетической роли эмоционального и социального интеллекта как составляющих в ее генезе. Полученные результаты легли в основу разработки комплексной программы психокоррекции и психопрофилактики социальной дезадаптации у студенческой молодежи.

Ключевые слова: социальная дезадаптация, студенческая молодежь, эмоциональный интеллект, социальный интеллект.

THE ROLE OF EMOTIONAL AND SOCIAL INTELLIGENCE IN DEVELOPMENT OF SOCIAL EXCLUSION IN YOUNG PEOPLE

D. P. SLOBODIANIUK

Psychodiagnostic survey of 120, of whom 67 were diagnosed social maladjustment, confirmed the hypothesis about the pathogenetic role of emotional and social intelligence as a component in its development. The obtained findings were used in development of a comprehensive program of psychocorrection and psychoprophylaxis of social exclusion in students.

Key words: social exclusion, students, emotional intelligence, social intelligence.

Надійшла 28.04.2015